

שוח (בנות שוח)

בנות שוח נזכרות שלוש פעמים במשנה: כצמח שנפטר מדין הדמאי בשל חוסר חשיבותו (דמאי א א), כפרי שמבשיל במשך זמן רב, לגבי חיובו בדיני השביעית (שביעית ה א) וכמין שאסור למכור לעובד כוכבים, שמצוי שישתמש בו כמנחה לעבודה זרה (ע"ז א ה). עוד נזכר פעם אחת בתוספתא לגבי חיובו בפאה (פאה א ז), וכן פעם אחת בספרא (בהר א).

הזיהויים

תאנים

אורן הצנובר

■ זן של **תאנים לבנות** - כך מובא בבבלי, ובעקבותיו אצל זרעים גניזה א, זרעים גניזה ב, רס"ג, רנאה"י, הערוך, רש"י, רמב"ם בדמאי, תנה"י, רע"ב, אלג'אמע, מילונו של טובי, מכה"מ ותפא"י.¹

■ **אורן הצנובר** (*Pinus pinea*) - מין עץ ממשפחת האורניים. מוצאו אירופאי, והוא גדל בארץ כמין תרבות. גובהו הממוצע נע בין 12 ל-20 מטר. עליו של האורן מחטיים. האצטרובלים מכילים זרעים, הם הצנוברים, ומבשילים לאורך זמן רב. שרף העץ והצנוברים שימשו ברפואה העממית למן העת העתיקה. כך מפרשים החוקרים את הזיהוי המובא בירושלמי.²

■ **שקמה** (*Ficus sycomorus*) - עץ גדול ממשפחת התותיים, בן סוגה של התאנה. הפרי של השקמה אכיל, אך לא נחשב כמושבח במיוחד. כך מביא הרמב"ם במסכת ע"ז.³

שקמה - פגות

שקמה

בננה

■ **מוז, 'בננה'** (*Musa paradisiaca*) - צמח טרופי דמוי עץ ממשפחת המוזיים, מוצאה מדרום מזרח אסיה. הבננה מוגדרת כעשב, משום שאין לה גזע מעוצה אלא גבעול מעובה. הובאה לארץ רק לאחר הכיבוש הערבי.⁴ כך אצל רנאה"י פ"א.⁵

■ **משמש** (*Prunus armeniaca*) - כך מזוהה אצל המליצה.⁶

עיון

אין הרבה מן המשותף לזיהויים, מלבד היותם עצים (או דמויי עץ, במקרה של הבננה) שפירותיהם או זרעיהם משמשים למאכל.

בשני התלמודים מופיע זיהוי של בנות שוח. לפי הבבלי בנות שוח הן זן של תאנים לבנות. כמעט כל הפרשנים הולכים בדרך זו. בירושלמי זוהו בנות שוח עם פיטיריה. ליברמן ופליקס סוברים כי הכוונה היא לאורן הצנובר

משמש

(וכך, לדבריהם, אכן יש לזהות את הצמח). לפי דעתם, גם פירוש הבבלי מיוסד על זיהוי זה, שכן קיים ביוונית שיתוף השם בין תוצר של אורן לתאנים.⁷ הערוך, לעומת זאת, מצטט את הירושלמי, ומזהה את 'פיטיראה' כתאנים לבנות, כפירוש הבבלי. ריבמ"ץ מצטט את שני התלמודים, אך לא מזהה בעצמו.⁸

רמב"ם בע"ז מזהה עם זן של שקמה. ייתכן שעקב הקרבה הבוטנית בין מין זה לתאנים אין סתירה מהותית בין זיהוי זה לזיהוי בדמאי, שם מזהה כבבלי.

אצל רנאה"י פ"א מופיע זיהוי ייחודי - בננה (שהובאה לארץ רק לאחר הכיבוש המוסלמי). אומנם, ייתכן שיש כאן שיבוש, וכוונתו דומה לרמב"ם. זיהוי ייחודי נוסף מופיע אצל המליצה - משמש.

זיהויי החוקרים: כאמור לעיל, ליברמן ופליקס מזהים את בנות השוח עם אורן הצנובר. לפי פלדמן בנות השוח הינן זן של תאנים.⁹

הערות:

1. בבלי (ברכות מ ע"ב אוק366): בנות שוח - אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: תאיני חוורתא [מילולית - תאנים לבנות. ודומה לו ע"ז יד ע"א אוק366: תאיני חיורתא] < ליברמן טוען כי יסודו של פירוש זה בזיהוי בנות שוח עם *Pinus pinea*, וזאת עקב שיתוף השם ביוונית בין תוצר של מין אורן ובין תאנים (ככמה מקומות בספרות הקלאסית נזכר שרף של מין אורן מסוים בשם ἱάστis, שהוראתו היא: תאנה, עץ התאנה (תיאופרסטוס, צמחים, 1, עמ' 214 - ספר III, ח' IX, פסקה 3; פליניוס, טבע, 4, עמ' 416, ספר XVI, פסקה 44). לפי ליברמן זהו הדבר שעמד בבסיס זיהוי בנות שוח עם 'תאנים לבנות'; זרעים גניזה א (אוק): בנות שוח יקול פי תלמוד בבל תאיני חווארי < לעיל בבלי: זרעים גניזה ב: ובנות שוח תין אביץ < להלן רס"ג; רס"ג (עמ' 184 מס' 76): תין אביץ' [מילולית: תאנים לבנות]; רנאה"י (דמאי עמ' 26): תאנים יבשים לשלש שנים והם תאנים לבנות, אמר התלמוד: תאיני חיורתי; ערוך (ב 128, ערך 'בנות שוח'): פי' בנות שוח תאנים לבנות... וכעניין שפירשנו הן מפורשין בתלמוד א"י בגמ' דהא מתניתין: מהו בנות שוח - פיטיראה, ופי' בל"י מין תאנים כאשר אמרנו. נראה כי לפנינו ניסיון להרמוניזציה בין התלמודים; רש"י (ראש השנה טו ע"ב): מפרש במסכת עבודה זרה תאיני חוורתא; רמב"ם (דמאי א א עמ' 85): מין תאנים לבנים שעושים פירות משלוש שנים לשלוש שנים (ודומה לו שביעית ה א); תנה"י (עמ' 78, ערך 'בנה'): בנות שוח ובנות שבע יש להן אותו מוכן [ומביא שם הסבר פונולוגי לזהות בין שני השמות], והוא מין תאנים שצבען לבן [ובדומה לו בערך 'שוח' עמ' 602]; רע"ב (שביעית ה א): תאיני לבנו' המגדלו' מג' שני' לג' שני'; (עבודה זרה א ה): מין ממיני התאנים הגדולים הלבנים; אלג'אמע (עמ' 20, ערך 'בנות שוח'): נוע מן אלתינ אביץ' מא יטעם'ן תלאתה אעואם אלי ת'לאת'ה אעואם [=מין של תאנים לבנות, אשר יאכיל משלוש שנים לשלוש שנים] וקאל פי אוול ע"ז אן בנות שוח נוע מן אלג'מיז [=ואמר (פרק) ראשון (מסכת) ע"ז שבנות שוח מין של 'אלג'מיז'] < לעיל רמב"ם: מילון מהד' טובי (עמ' 88) בלס אביץ' [ומפרש שם טובי: תאנים לבנות] < بلس=*Ficus carica* (תאנה. ווד, תימן, עמ' 69. זהו גם שמו של *Ficus palmate* [פיקוס בת השקמה. שם, עמ' 71]). אייז - לבן; מוכה"מ (בהמ"ל, דמאי א ועוד): אנג'ר ספי"ד < מילולית: תאנים לבנות; תפא"י (דמאי א א, לב ע"ב): תאיני לבני' הגדלים ביער.

2. ירושלמי (שביעית ה"א ל, וט, ונ): מהו בנות שוח - פיטיריה < לפי ליברמן ופליקס יש לגרוס פיטידיה/ פיטידיאה - *πυτῖδιον* - פירות אכילים של מין אורן (לידל וסקוט, עמ' 1409. מילולית: 'של האורן'. בלטינית: pitydia - פירות של אחד ממיני האורן, ראה פליניוס, טבע, 4, עמ' 312, ספר XV פסקה 36). כאן מדובר כנראה במין *Pinus pinea* (תוספתא כפשוטה, א, עמ' 132-133; פליקס, שביעית, א, עמ' 298-300. ועיין גרינפילד ואחרים, עמ' 78, 165, שם ישנה השוואה בין 'שוחא' הארמי ל- *πίτυν* היווני, הנמצאים ברשימת עצי הבערה של המזבח בספר 'צוואת לוי').
3. רמב"ם (ע"ז א עמ' 382): מין ממיני אלגמיז < *جميز = Ficus sycomorus* (עיסא, עמ' 83, ע' 15).
4. ווטסון, חידוש, עמ' 54-51.
5. רנאה"י פ"א (דמאי עמ' 27; שביעית ה עמ' 48): אלמוז < *موز = Musa paradisiaca* (חזליידי, פלורה, עמ' 143. עיסא, עמ' 121, ע' 5). ייתכן שלפנינו שיבוש 'גמיז' - 'מוז'.
6. המליצה (בהמ"ל): דרכ'ת [עץ] זרדאלו יא אנגיר < *زردالو = Prunus armeniaca* (סטיינגאס, עמ' 614; חיים, מילון, א, עמ' 1009; אחונדוב, עמ' 402); *انجير* - תאנה.
7. בכמה מקומות בספרות הקלאסית נזכר שרף של מין אורן מסוים בשם *ῥακισ*, שהוראתו היא: תאנה, עץ התאנה (תיאופרסטוס, צמחים, 1, עמ' 214 - ספר III, ח' IX, פסקה 3; פליניוס, טבע, 4, עמ' 416, ספר XVI, פסקה 44). ראה תוספתא כפשוטה, א, עמ' 132-133.
8. ריבמ"ץ (דמאי א א): (מצטט את הירושלמי ואת הבבלי); (שביעית ה א): (מצטט את הירושלמי, ומוסיף): וגרסי' בנות שוח הן חרובין < זיהוי זה מבוסס על דברי הירושלמי (שם): היא חרובין היא בנות שוח, אלא שכוונת הדברים שם הינה להשוות את דינן של בנות השוח לחרובים ולא לזהותן עם החרובים.
9. תוספתא כפשוטה, א, עמ' 132-133; פליקס, שביעית, א, עמ' 298-300; פלדמן, משנה, עמ' 141.